

הישיבה המאתי-ועשרים-ושבע של הכנסת השניה

יום שלישי, כ"ז אייר תשי"ג (12 מאי 1953)
ירושלים, בנין הכנסת, שעה 20.37

חוק זכרון השואה והגבורה — יד ושם, תשי"ג — 1953 (*) (קריאה ראשונה)

היו"ר ב. מינץ :

אני מתכבד לפתוח את הישיבה המאתי-ועשרים-ושבע, אנו עוברים לסעיף ג' של סדר-היום: חוק זכרון השואה והגבורה — יד ושם, קריאה ראשונה, רשות-הדיבור לשר-התינוך-והתרבות.

שר-התינוך-והתרבות ב. צ. דינור :

אדוני היושב-ראש, כנסת נכבדה, חוק זה, שאני מתכבד להביאו בשם הממשלה לפני הכנסת, חוק זכרון השואה והגבורה — יד ושם, תשי"ג — 1953, הוא חוק מיוחד במינו שאין לו תקדים בשום אימה ומדינה, כי הענין שעליו מדובר בחוק זה גם הוא ענין מיוחד במינו, שלא היה כמוהו בתולדות האדם עלי אדמות.

בשם ה"שואה" אנו מציינים את חורבנה של יהדות אירופה, את השמדתם של יותר משישה מיליונים יהודים, בעצם, שיש-הוחצי מיליונים, את חורבנו של אלפי קהילות ישראל, של רבבות רבות של מוסדות תרבות וחסד, בתי-כנסת ובתי-מדרש, בתי-ספר ובתי-אולפנא, בתי-יתומים ובתי חולים, מעוני-תינוקות ומושב-ייקונים, ואת עקירתם של חיי היהודים מארצות שברובן היו היהודים מושרשים במשך אלף שנים ויותר. דומה, שכל תיאורי החורבן שבקינות הם חזורים כלפי חורבן איום זה, אולי חוץ מן המשפט האחד: "לא חמל את כל נאות יעקב"; כי חורבן זה הקיף את כל "נאות יעקב" בעשרים ואחת ארצות: בגרמניה ובאוסטריה, בפולין ובליטא, בלטביה ובאסטוניה, ברוסיה הלבנה ובאוקראינה, בצ'כוסלובקיה וב"הונגריה, ברומניה ובבלגריה, ביוון וביוגוסלביה, בצרפת ובאיטליה, בבלגיה ובהולנד, בדניה, בנורבגיה ובסילנד, בכל הארצות האלה לא היתה כמעט אף קהילה אחת שניצלה בשלימותה, לא היתה אף קהילה אחת שיד הנאצים וגרוריהם ועוזריהם לא הגיע אליה. בעשרים-ואחת הארצות האלה היו לפני השואה קרוב לשמונה-וחצי מיליון יהודים, ומהם נשארו בחיים בארצות אלה רק כמיליון-וחצי, אם לצרף למספר זה את הפליטים ואת המהגרים, בסוף שנת 1945 מספרם הגיע לכרבע מיליון ונשארו בחיים כמיליון ושמונה-מאות אלף, מספר היהודים שנספו בהשמדה הוא אפוא לא פחות משישה-וחצי מיליון, וכל זה נעשה אמנם בימי מלחמת העולם, אבל לא על שדה הקרב ובלי עילידי המון משתולל, אלא על-ידי השמדה ורצח מתוכננים מראש ומאורגנים על-ידי השלטונות, על-ידי מנגנון של מדינה, על-ידי משטר שהוקם בדרך חוקית כאילו והתקיים על-ידי שיתופה של האימה הגרמנית וחברתה המאורגנת, מעשי ההרג והרצח נעשו לעיני השמש, לעיני כל העולם שידעו על כך, לעיני העמים שבקרבם ובתוכם ישבו היהודים מאות על מאות בשנים. וכל זה היה מתוכנן לפי תכנית השמדה מאורגנת מתוך מדיניות רשע למחות את שם ישראל, תרבותו וזכרו מתחת השמים. וכל זה היה מתוכנן לפי שלא היתה דוגמתה, כשיטתיות מודעת, בשימוש בכל הישגי המדע, כדי לאבד, להשמיד איש ואשה, נער וזקן, ילד וטף.

אזעקת ירושלים לשליטי עולם ורועי כנסיות, לנשיאי עמים ולמושלי ארצות, לראשי מדינות ומנהיגי אומות, לרבי-מעשה ולאנשי-רוח, לכל בני-אדם אשר צלם אלוהים עליהם ונרו בנס שם: אל תעמדו על דמנו, הצילו, הושיעו — היתה זעקה יתומה. אזהרת ירושלים, כי "דורות על דורות יחלחל דם נקיים והיה יהיה לאות קין על מצחו של עולם אילם ולרקב בעצמו" תיו" — לא נשמעה; החורבן והכליה נמשכו. חורבן זה הוא תחום בתולדות ישראל, אתו נסתיימה למעשה סרשת אלף שנים ויותר של תולדות ישראל, שמרכז היה בארצות אירופה. לפני חודש, כ"ז בניסן, מלאו עשר שנים למרד גיטו וארשה. מרד זה, שבו קמו שרידים ומועטים, נצורים בגיטו, מנותקים מן העולם, בודדים ומבודדים, ללא ציון, ללא נשק, ללא תקווה של נצחון והצלה, ללא סיכוי של עזרה — מסמל את הגבורה, את גבורת ישראל בימי השואה. רק עוו רצונם ונאמנותם, הכרתם ומריים, הוא שהלהיב אותם, לשים, פשוט כמשמעו, את נפשם בכף ולהילחם בגבורה עילאית ובמסיבות שאין דומה להן. מרד זה על כל מסיבותיו יש בו לסמל את כל החורבן, את כל הפרשה האיומה הזאת, אשר דורות על דורות בישראל יזכרו אותה, ילמדו אותה ויחקרו אותה, כדי להביא אותה, לעמוד על משמעותה ולשנן את לקחה.

כי מרד גיטו וארשה לא היה מרד יחידי, להבותיו מאירות לנו את מאות המרידות, ההיאבקות המרובות כמעט בכל אתר ואתר. כי בכל מקום היה אותו המצב, היאבקות נואשת, ללא כל תקווה, היאבקות של עם מנותק, מבודד, מושפל ומורעב, עד שהיו "פני היהודים צהובים מרעב כטלאי הגיטו שהוטל על בגדיהם".

ראשית גבורתו של העם היתה במלחמת-חיי, כי הוא נאבק יום בלי הרף. הוא היה לפי המסיבות מרוסן במאי בקו, מרוסן גם כעם חזרו ברובו הגדול רגש של אחריות משותפת, של סולידאריות, מרוסן גם מפני שהיה תקיף באמונתו, שאחרית רשעים אבדון, כי נצח ישראל לא ישקר, והוא יזכה עוד לראות במפלתם של רשעים. ומשום כך, בשנים הראשונות נאבק העם היאבקות חיים, היאבקות על אפשרות לחיות, להמשיך עד אשר יפול האויב, לא לתת לו תפוחן פה. והיאבקות זו של העם על דמות האדם, במסיבות של השפלה, של התעללות, של עינויים — היא פרשת גבורה מיוחדת במינה, כי כל עלמו של האויב — שעל מדימת האויבם שלו החליט סופית כבר אז — היה מכונן ומתוכנן לשובור את רוחו של העם, להשליט עליו ובתוכו יסודות גרועים, מנוונים, למצוא יסודות אלה, לטפח אותם ולהשליט אותם על היהודים, והעלאתם של יסודות אלה היתה ראשיתה של השואה.

פרשת השואה והגבורה איננה רק פרשת המוות והחיים, פרשת הרצח וההתקוממות. היא פרשת יום בתי ישראל בגיטאות, חיי ישראל בכל ארצות אירופה מאותו היום שבו תפסו הנאצים את השלטון, מאותו היום שבו כבשו ארצות אלו.

חמש שנים עברו מתקומת ישראל. חמש שנים אחרי המרד בגינו וארשה הכורזה עצמאות ישראל. עמדנו במאבק קשה, ניצחונות יכולנו, ושוב, הכרזת עצמאות ישראל היא תחום חדש בתולדות ישראל. תקיפה חדשה התחילה, חזרה לימי קדוב; חידשנו את עצמאותנו, כבשנו את ארצנו אחרי יותר מאלפיים שנות שיעבוד, והכוח שלנו, האיתנות הנפשית שלנו במלחמה זו, היא המשך ישר להיאבקות הגדולה של מיליוני אחינו, שנספו בהיאבקותם על החיים, ושל השתתפותם במלחמה ובקרבות של למעלה מליון יחצני חיילינו בצבאות בנות הברית ובפשרות והוארטיגונים ולוחמי המחתרת בכל החזיתות, שנלחמו נגד הנאצים במשך ימי השואה כמלחמת העולם השנייה. הם נסכו מרוחם ומאיתנותם על הדור של מבחר בנינו, שנתנו את נפשם ועמדם ונלחמו על עצמאותנו, ארצנו וחיינו כאן. פרשת גבורת ישראל אחת היא.

ונהג, כשאנו שואלים את עצמנו מהו המעיין שממנו שאבו אחינו בימים ההם הנוראים את עוז הנפש, את תקיפות הבטחון, את האמונה לשיך

„אל נא תאמר: הנה דרכי האחרונה,
את אור היום הסתירו שמי העננה!
זה יום נכספנו לו עוד יעל יבוא,
ומצעדנו עוד ירעים: אנחנו פה“

על הקברים אשר להם אנו שוכבים, מכוסים עפר כשעודנו בחיים, על הקברים שלנו רוקד העולם מחולשים ומשתיק ברגליו הרוקות את אנחותינו ואת קריאותינו לעזרה. כשאנחנו נהיה חנוקים ויציאו אותנו מקברנו, אנחנו לא נהיה כבר, רק עפרנו יהיה מפורז על שבעה ימים, ואחר כך כל איש חרבות וכל אדם הגון יחשוב לחובתו להצטער עלינו ולהספיד אותנו.

בוודאי יצאו נכאן אנשים חיים, לא יהודים! מה הם יספרו על חיינו, מה יודעים המה על יסורינו, מה ידעו גם בשנים כתיקונן על מצוקה יהודית. הם ידעו שאנחנו עם של רוטשילד-דגם, אחרי כן יאספו בחריצות נייר של מארגאריטה ותרמילי נקניקים ויגידו: כן, לא רע להם במחנות. הם לא ירצו לחטט בתיבת האשפה של הזכרון ולהקים לתחיה את הצללים החוזרים עם העינים הכבות אשר בפחד תמיד ובחשאי מיששו על יד הגושים ובאצבעות כחולות חיסטו, גירדו את חביות המרק, ואף כי עשרות פעמים גירשו אותם במכות, המשיכו לחפש בתיבות האשפה.

לא, אנחנו מוכרחים בעצמנו לספר עלינו. בוודאי אנחנו יודעים, כל מה שכתוב לא צריך להישקל במשקל של ספרות, אלה הם דברים שנרשמו על הגדרים לפני המוות, החבל הושלך על הצואר, התליון יש לו אורך רוח, יש לו גם פגאי, הוא משחק עם קרבנו, לעת עתה הוא שותה כוס בירה, מעשן סיגריה ומחייך בשביעות רצון, ובכן, שנתמש ברגע שהתליון פוסק כבסיאה, נשתמש בעץ-התליה כבשולחן כתיבה, נרשום את מה שיש לנו להגיד ולספר. ובכן, חברים, כתבו, רשמו קצרות וחריפות, קצרות כימים שנשארו לנו לחיות, חריפות כסכנים המכוונים ללבותינו. יישארו דפים אחרים בשביל יו"א, בשביל ארכיון של כאב יהודי, יקראו את הדברים אחינו, שיישארו חיים וחפשיים, ואולי גם ילמדו גם קצת מזה ואנחנו מבקשים את הגורל: יהי רצון מלפניך שתשים דמעותינו בנאדך להיות, שיבואו בידיים נאמנות וימצאו תיקונן“.

לדאיג לקיומה של תביעה זו ולמילוי חובה ראשונה זו —
בא החוק הזה.

ההכרה בצורך במוסד מיוחד שיקח על עצמו לדאוג לכך, שבזכרונה של האומה תישמר פרשה אימהה זו, היתה כללית כבר מיד אחרי תום מלחמת העולם נמצאו אנשים שמאו לא פסקו מלהתריע על הגשמת הדבר. ביחוד עלי להזכיר את פעולתו של מרדכי שנהבי, שהקמת „יד ושם“ היתה לו דאגת תמיד ותוכן חיים במשך השנים האלה. בשעתו הוקם ועד בראשותו של דויד רמז ז"ל, שהיה אז יושב-ראש הוועד הלאומי, והוחלט על הקמת מוסד. הכינוי „יד ושם“ לקוח מישעיהו: „ונתתי להם בביית ובחומותי יד ושם טוב במינים ובנות, שם עולם אתן לו אשר לא יכתי. הרעיון של השם היה: האויב רצה למחות את שם ישראל, להכרית את הילדים ולהכרית שם וזכר לישראל, אך במקום זה נשמור על הזכרון. ואולם ליד ושם“ יש גם מובן של מקום. לפי תרגום יונתן, התרגום הארמי לישעיהו, פירושו: אתר ושם, מקום ושם, והוא בא לציין לא רק את רצוננו לשמור על זכרונם ועל מעשיהם, מאבקם, חיינו הם, סבלם ומותם, אלא גם לשמור על כך, שזכרונם יהיה שמור בקרבנו. והשם הזה אומר גם, שישראל ארצנו וירושלים עירנו היא המקום להם ולזכרון להם.

אנחנו כולנו, שהננו מתים כאן לאדישותם של עמים, לאדישות קרה כקרחו של הצייר הצפוני, אנחנו הנשכחים מן החיים, יש לנו הצורך להשאיר דבר לזרורות הבאים, אם לא

ההכרה בצורך במוסד מיוחד שיקח על עצמו לדאוג לכך, שבזכרונה של האומה תישמר פרשה אימהה זו, היתה כללית כבר מיד אחרי תום מלחמת העולם נמצאו אנשים שמאו לא פסקו מלהתריע על הגשמת הדבר. ביחוד עלי להזכיר את פעולתו של מרדכי שנהבי, שהקמת „יד ושם“ היתה לו דאגת תמיד ותוכן חיים במשך השנים האלה. בשעתו הוקם ועד בראשותו של דויד רמז ז"ל, שהיה אז יושב-ראש הוועד הלאומי, והוחלט על הקמת מוסד. הכינוי „יד ושם“ לקוח מישעיהו: „ונתתי להם בביית ובחומותי יד ושם טוב במינים ובנות, שם עולם אתן לו אשר לא יכתי. הרעיון של השם היה: האויב רצה למחות את שם ישראל, להכרית את הילדים ולהכרית שם וזכר לישראל, אך במקום זה נשמור על הזכרון. ואולם ליד ושם“ יש גם מובן של מקום. לפי תרגום יונתן, התרגום הארמי לישעיהו, פירושו: אתר ושם, מקום ושם, והוא בא לציין לא רק את רצוננו לשמור על זכרונם ועל מעשיהם, מאבקם, חיינו הם, סבלם ומותם, אלא גם לשמור על כך, שזכרונם יהיה שמור בקרבנו. והשם הזה אומר גם, שישראל ארצנו וירושלים עירנו היא המקום להם ולזכרון להם.

„אנחנו כולנו, שהננו מתים כאן לאדישותם של עמים, לאדישות קרה כקרחו של הצייר הצפוני, אנחנו הנשכחים מן החיים, יש לנו הצורך להשאיר דבר לזרורות הבאים, אם לא

ההכרה בצורך במוסד מיוחד שיקח על עצמו לדאוג לכך, שבזכרונה של האומה תישמר פרשה אימהה זו, היתה כללית כבר מיד אחרי תום מלחמת העולם נמצאו אנשים שמאו לא פסקו מלהתריע על הגשמת הדבר. ביחוד עלי להזכיר את פעולתו של מרדכי שנהבי, שהקמת „יד ושם“ היתה לו דאגת תמיד ותוכן חיים במשך השנים האלה. בשעתו הוקם ועד בראשותו של דויד רמז ז"ל, שהיה אז יושב-ראש הוועד הלאומי, והוחלט על הקמת מוסד. הכינוי „יד ושם“ לקוח מישעיהו: „ונתתי להם בביית ובחומותי יד ושם טוב במינים ובנות, שם עולם אתן לו אשר לא יכתי. הרעיון של השם היה: האויב רצה למחות את שם ישראל, להכרית את הילדים ולהכרית שם וזכר לישראל, אך במקום זה נשמור על הזכרון. ואולם ליד ושם“ יש גם מובן של מקום. לפי תרגום יונתן, התרגום הארמי לישעיהו, פירושו: אתר ושם, מקום ושם, והוא בא לציין לא רק את רצוננו לשמור על זכרונם ועל מעשיהם, מאבקם, חיינו הם, סבלם ומותם, אלא גם לשמור על כך, שזכרונם יהיה שמור בקרבנו. והשם הזה אומר גם, שישראל ארצנו וירושלים עירנו היא המקום להם ולזכרון להם.

ההכרה בצורך במוסד מיוחד שיקח על עצמו לדאוג לכך, שבזכרונה של האומה תישמר פרשה אימהה זו, היתה כללית כבר מיד אחרי תום מלחמת העולם נמצאו אנשים שמאו לא פסקו מלהתריע על הגשמת הדבר. ביחוד עלי להזכיר את פעולתו של מרדכי שנהבי, שהקמת „יד ושם“ היתה לו דאגת תמיד ותוכן חיים במשך השנים האלה. בשעתו הוקם ועד בראשותו של דויד רמז ז"ל, שהיה אז יושב-ראש הוועד הלאומי, והוחלט על הקמת מוסד. הכינוי „יד ושם“ לקוח מישעיהו: „ונתתי להם בביית ובחומותי יד ושם טוב במינים ובנות, שם עולם אתן לו אשר לא יכתי. הרעיון של השם היה: האויב רצה למחות את שם ישראל, להכרית את הילדים ולהכרית שם וזכר לישראל, אך במקום זה נשמור על הזכרון. ואולם ליד ושם“ יש גם מובן של מקום. לפי תרגום יונתן, התרגום הארמי לישעיהו, פירושו: אתר ושם, מקום ושם, והוא בא לציין לא רק את רצוננו לשמור על זכרונם ועל מעשיהם, מאבקם, חיינו הם, סבלם ומותם, אלא גם לשמור על כך, שזכרונם יהיה שמור בקרבנו. והשם הזה אומר גם, שישראל ארצנו וירושלים עירנו היא המקום להם ולזכרון להם.

ההכרה בצורך במוסד מיוחד שיקח על עצמו לדאוג לכך, שבזכרונה של האומה תישמר פרשה אימהה זו, היתה כללית כבר מיד אחרי תום מלחמת העולם נמצאו אנשים שמאו לא פסקו מלהתריע על הגשמת הדבר. ביחוד עלי להזכיר את פעולתו של מרדכי שנהבי, שהקמת „יד ושם“ היתה לו דאגת תמיד ותוכן חיים במשך השנים האלה. בשעתו הוקם ועד בראשותו של דויד רמז ז"ל, שהיה אז יושב-ראש הוועד הלאומי, והוחלט על הקמת מוסד. הכינוי „יד ושם“ לקוח מישעיהו: „ונתתי להם בביית ובחומותי יד ושם טוב במינים ובנות, שם עולם אתן לו אשר לא יכתי. הרעיון של השם היה: האויב רצה למחות את שם ישראל, להכרית את הילדים ולהכרית שם וזכר לישראל, אך במקום זה נשמור על הזכרון. ואולם ליד ושם“ יש גם מובן של מקום. לפי תרגום יונתן, התרגום הארמי לישעיהו, פירושו: אתר ושם, מקום ושם, והוא בא לציין לא רק את רצוננו לשמור על זכרונם ועל מעשיהם, מאבקם, חיינו הם, סבלם ומותם, אלא גם לשמור על כך, שזכרונם יהיה שמור בקרבנו. והשם הזה אומר גם, שישראל ארצנו וירושלים עירנו היא המקום להם ולזכרון להם.

ההכרה בצורך במוסד מיוחד שיקח על עצמו לדאוג לכך, שבזכרונה של האומה תישמר פרשה אימהה זו, היתה כללית כבר מיד אחרי תום מלחמת העולם נמצאו אנשים שמאו לא פסקו מלהתריע על הגשמת הדבר. ביחוד עלי להזכיר את פעולתו של מרדכי שנהבי, שהקמת „יד ושם“ היתה לו דאגת תמיד ותוכן חיים במשך השנים האלה. בשעתו הוקם ועד בראשותו של דויד רמז ז"ל, שהיה אז יושב-ראש הוועד הלאומי, והוחלט על הקמת מוסד. הכינוי „יד ושם“ לקוח מישעיהו: „ונתתי להם בביית ובחומותי יד ושם טוב במינים ובנות, שם עולם אתן לו אשר לא יכתי. הרעיון של השם היה: האויב רצה למחות את שם ישראל, להכרית את הילדים ולהכרית שם וזכר לישראל, אך במקום זה נשמור על הזכרון. ואולם ליד ושם“ יש גם מובן של מקום. לפי תרגום יונתן, התרגום הארמי לישעיהו, פירושו: אתר ושם, מקום ושם, והוא בא לציין לא רק את רצוננו לשמור על זכרונם ועל מעשיהם, מאבקם, חיינו הם, סבלם ומותם, אלא גם לשמור על כך, שזכרונם יהיה שמור בקרבנו. והשם הזה אומר גם, שישראל ארצנו וירושלים עירנו היא המקום להם ולזכרון להם.

ישיבה רכ"ז, כ"ז אייר תשי"ג (12 מאי 1953)
— חוק זכרון השואה והגבורה—י"ד ושם (דינור) —

הקם נקים זכר לקהילות ביהם, מוראביה והולנד, קהילות ותיקות וכשרות, צנועות ותמימות, מעורות בישובי ארצי תיהן ואורגות במסכת חייהן, נאמנות למסורת דורות והדקות בבכרית אחים.

באולמים ובחדרים מיוחדים נייחד מקומות זכרון לקהי' לות איטליה וצרפת, מהן קהילות אשר ימיהן כימות ישראל בגולה, קהילות עשירות מסורת, אשר תפארתן בעבר, ובדור רות האחרונים רק שמרו על הגחלת שלא תכבה, ומהן קהילות עתיקות, אשר חירושו את חייהן על ידיו תוספת חיים משכבוה יוצאי מזרח, אחים שבאו מחדש והשתלבו במערכת חייהם והזרימו מרץ ודם חדש לתוכן, עד אשר הניף הצורר את גרונו והכרית עתיק וחדש גם יחד.

זכור נזכור קהילות ישראל בארצות הבאלקאן, קהילות עתיקות וקדומות, אשר שמרו בשלימות ובהאבה מסורת דורות בתוך חיי המונייהן. שכולן עלו ופרחו אחרי שנפגשו עם גולי ספרד, פליטי פורטוגל, שאבותיהם הצילו נפשם מחרבה של האינקביוציה, והם ידעו לבנות חיים חדשים, חיי עבודה וי צירה והקימו מקומות תורה ותרבות — מעכשיו נגדעו, נכרתי ונקטעו.

זכור נזכור את קהילות הונגריה ורומניה, קהילות גדולות הומיות חיים ותוססות, אשר במאמים השנים האחרונות ובי פחות מזה ריכזו בהן מיליון וחצי יהודים, כהן קהילות גדולות מרובות ואוכלוסין, מהן עירגות לחדש, ומהן שומרי חור מות ומלאי התלהבות ואשדות.

חוק זה הוא חוק זכרון השואה והגבורה. הוא מצווה לה קים יד ושם לגבורתם ועונו רוחם של היהודים שנלחמו במעי רכות הקרבות בצוררנו: לחיילים, לפארטיזאנים ולמורדי הגיי טאות. עלינו לאצור ולכנס את כל הידיעות, הרשימות והזכ רונות על עונו רוחם של יהודים ועל מסירות הנפש שלהם. קשה להפליג בגבורה זו ובכונו נפש זה, אם נעלה על לבנו את הצורר וקרבותיו, הנאצים מול קרבנותיהם; מצד אחר, מעצמה אדירה גייסה את כל כוחותיה, ריכזה מסביב לה עמים ומדינות, כיוונה את כל צבאה, את כל המנגנון שלה, את כל עשרה ועצמתה, את כל כוחות המדע והטכניקה שלה לשם מל חמה ביהודים והשמדתם — ולעומתה בני עם ללא ארץ, ללא אדמה תחת רגליהם, ללא אוויר לנשימתם, ללא נשק, ללא עזרה וללא שלטון ותוקף; רק האדם, האנושי, הנאמנות. התת מרדות נגד הרשעה והזון המתועב, והאהבה הגדולה לקרר בים והרחמים הגדולים של אח לאחים — את נפשם מסרו! עוד לא ידע העולם מלחמת האדם בחיה, מלחמת הקדושה הא נשית נגד הטומאה הבהמית, כמלחמה זאת.

היהודים לא היו רק קרבנות. הסיסמה של הנאצים היתה שהיהודים הם אויביהם הגדולים ביותר, הקיצוניים ביותר, ושהם הרות החיה בכל המלחמה נגדם, ביחוד בפארטיזאנים; סיסמה זו היתה מוגזמת אמנם מבחינת יכלתם והשפעתם של היהודים, אבל לא היתה מוגזמת כלל וכלל מבחינת ההווייה היי הודית. אין דבר שעורר כשהוא לעצמו שאט־נפש, בוז ואיבה, כמשטר דמים זה, משטר מתועב, שנוצר בראשיתו ושהיה במ הרתו מעין ביב־שופכין של ההיסטוריה האחרונה ותל־אשפה של הסחי יהמאוס בחברה האנושית. משטת זה, בכל מהותו, היה חזר איבת פראים ליהודים, אשר כל הווייתם מראשיתם היא צוואתו של אברהם לעשות צדקה ומשפט, ואשר רוח החרות — „אל תקרי חרות אלא חירות“ — והשויון מת־ סיסה אותם מאז ומעולם נגד משטרי עבדות למיניהם.

מוטל עלינו לכנס כל עדות, כל תעודה, כל זכרון, כל ש ריד גילויי גבורתם של חיילים יהודים בצבאות שנלחמו בנא־

נטבחו ונסדר פנקס, שבו יירשמו כל אחד ואחד מן העם, אשר כדברי המשורר

„באפס כלו, באפס צמתו,
יחד כולם באפס הומתו,
לא ידע איש, לא ראתה עין
וקבר אין“.

פנקס זה יעלה אלינו בדמותם ובצלמם את מיליוני אחינו מן „הכורות העמקים, לאורך פרסאות, הממולאים בצפיפות, שכבה תחת שכבה, מוצפים ושרופים“ — פנקס זה יביא אלינו לדורות הבאים את אחינו המומתים מטרכלינקי, מסוויבור, מאושווינצים, מבלז'יץ, מפנירי, מבאביאר ועוד ועוד. פנקס זה יעביר לנגד עיני הדורות הבאים ולפנינו את אחינו „המיר בשים, הטחונים, המרוסקים“, יעלה אותם, זקנים וזקנות, אבות ואמהות, עם עולליהן בחיקן — את המיליונים אשר הפכו לאבוקות, הם יעמדו ויתבעו עלבונם עד דור אחרון.

פנקס השמות ישמש יסוד לפנקס שני, לפנקס בתי האבות, שבו יירשמו בכתב בית ישראל, כל אלה המשפחות, בתי־אב מכית יעקב שנשמדו ונחרבו, בית האב, המשפחה, הוא התא הראשוני ברקמתה עיני הדורות האובי שקד על פירודם, על השמדתם. האיבי נלחם במשפחות, ואנחנו רוצים להחיות אר הן בזכרוננו. נעוד לרשום בספר כל משפחות ישראל שהוכ רעו ושהושמדו, לכל חבריהם ואישיהם.

האויב רצה למחות את שם ישראל ותרבותה, הוא הניף את קרדומי המתועב גם על העבר; האויב רצה לייבש את שר שנו מתחת, שזכרנו יאכד מני ארץ, שלא יהיה לנו „שם על פני חוץ“, וזאת ביחס לכל אחד מישראל וביחס לכלל־כולו: היא רצה „להדוף אותנו מאור אל חושך“, לא להשאיר בישראל „לא נין ולא נכד כעמו“ ולא „שריד במגוריו“. ואולם חתכנו היא לאסוף את כל ההכרונות, התעודות וכל מה שנשאר מכל הקהילות, הישובים היהודיים, מכל המיסדות, בתי־כנסת ובתי מדרש, ישיבות ובתי־ספר, מיסדות תרבות וחסד, שנחרבו ונהרסו. מוטל עלינו להקים מפעל שבו יראה כל איש מיש ראל את ישראל ותרבותה בתפוצותיה, את כל העושר הזה, את המאמץ הרוחני והתרבותי של דורות שבא לידי ביטוי ביצירה חברתית. אנו נקים היכל אשר בו נשמור על תעודות ויצירות, זכרונות ושרידים של קהילות ישראל.

קהילות פילין ההומיות, אשר תפארת הדורות חפפה עליהן ומרץ הנעורים חסס בהן, אשר יומה וחריפות, עבודה וכש רון קיימו אותן, יראת־שמים ודרכי־חסידות, להט לגאולת עם ועוז לתיקון עולם נתנו מרוחם עליהן, וחדוות־חיים של המו נים עמלים ותוקף בטחון של עם מאמין בעתידותיו הרניני אותן.

שמור נשמור ב„י־דושם“ על דמותן של קהילות ליטא ורוסיה הלבנה, אכסניות לתורה והשכלה מדור דור, אשר הצ ניעות והפשטות היתה תפארתן, אהבת התורה ותשוקת הדעת נחלת המונייהן, זרירות בעבודה והסתפקות במועט דרכן, עוז המרי וחריפות הביטוי אופיין.

זכור נזכיר את קהילות אוקראינה העליות, מהן קדומות מהן צעירות, כילן מניחות יסודות לישובי ערבות ובונות נש מות, ראשונות לתים שבחסידות ובחיבת־ציון, מנוסות פור עניות קשות ואדירות בטחון, אשר נדיבות ורוחב לב תפארתן, קלות־תנועה ואהבת־חיים סגולתן.

הקם נקים זכרון לקהילות אשכנז ואוסטריה, קהילות מושרשות ומוכלעות, איתנות בעמדות חיים ויציבות במסגרת משטרן, רוויות תרבות עמים ונאבקות על ייחוד דמותן, קהי לות עשירות במוסדות ומנוסות בהרגלי שלטון וסדר.

עלידיהם. תמורה זו היא אשר תהפוך את מקבל תעודת האי שור לשותף בהקמת מפעל הזכרון הזה.

אין אגחנו היחידים שטיפלו ומטפלים בענין זה. ההרגשה בצורך הזכרון היא הרגשה לאומית-עממית, מאות רבות של ספרים היפיעו עליידי ארגונים יוצאי ערים ועיירות, בני קה"י לית גדולות וקטנות בארץ ובכל התפוצות. הוקמו גם מרכזים ואספים של תעודות, מסמכים ושרידים. ביניהם ראיות במ"י יחד לתשומת-לב הפעולות של "ייווא" בניו-יורק, מוסד שריי כז חומר רב ועשיר לזכרון השואה, ראוי גם לציון "המרכז לדוקומנטאציה" בפאריז, שנוסד עליידי מר שניאורסון, שאסף חומר תעודתי עשיר, ושהחל רב מן החומר שלו היה לו ערך וחשיבות בממפט נירנברג. ראוי לציון הארכיון הגדול של "הקונגרס היהודי העולמי", הארכיון שהתווה בקשר עם עברו דתו של הקונגרס בימי השואה.

הוועד שהוקם ל"י"ד ושם" הספיק גם הוא בשעתו לרכו חומר חשוב, הנשמר עכשיו ב"ארכיון הכללי לתולדות ישראל" וב"הארכיון הציוני". נוסף לזאת יש חומר רב ב"בית-לוחמי הגיטאות" בקיבוץ "מורדי הגיטאות" ובמקומות אחרים בארץ. חימר רב נשמר אצל איגודים של יוצאי ערים וקהילות, ויש עוד כמה ועדים ומפעלים אחרים המטפלים בכך.

אולם שם המפעל "י"ד ושם" משמעותו היא לא רק מקום, אלא גלומה בו המשמעות, שהמקום הוא ירושלים. כאן לב האומה, כאן לב ישראל, כאן צריך הכל להתרכז. גם המפעל של הקרן הקיימת לישראל, "יער הקדושים" לא הרחק מירושלים, מפעל הראוי לציון מיוחד, גם הוא צריך להשתלב במפ"ע ל"י"ד ושם".

ברור, שמתעודתה של "רשות הזכרון" תהיה לשלב את כל המפעלים הללו בארץ, להדריך אותם ולאחד אותם. ברור שאי-אפשר להסכים לתופעה של התפצלות וכפילות, של פיזור ופירוד במאמץ הנישותף של כל בני האימה, בשטח זכרון השור והגבורה.

הוא הדין גם ביחס למוסדות שבחוף-לארץ, בודאי יש מקום — וצריך שיהיה מקום — בכל הארצות בהן נאבקו ונלחמו, נהרגו והושמדו המוני ישראל, להקמת מצבות זכרון, אנדרטות ומפעלים, שיעידו לדור אחרון על פרשיות האימים ועל רחשיהם של אנשים הרוצים להביע בדרך זו את הוקרתם והערצתם ובחזשים מחד ואת ההגשת הצער והזוועה כלפי הרוצים חים מאידך. אולם עם ישראל, האומה הפזורה שעל בניה עלה הכורת, צריכה להקים רק רשות זכרון אחת, מרכזית, במ"י לדתה, "י"ד ושם בביתה". מובן מאילי, שהרשות שתקום תשתף פעולה עם כל מפעלי הזכרון שבארצות שונות.

שם החיך הוא "זכרון השואה והגבורה" ולא "קרבת השואה". אין זה במקרה, משום שאחת ממטרותיה של הרשות תהיה גם זכרון השואה והגבורה כשהן לעצמן. זכרון השואה — כיצד? ראשית כל לאסוף ולכנס את כל החומר שישנו על השואה, על תכונתה, ארגוניה, על הכוחות שהניעו אותה ושעזרו לה. ענין זה הוא לא רק אומת זכרון, אלא יש בו הרבה יותר מזה. אין ספק, שאין האומה יכולה לא לפגוע בכוח חינוכי ובוחשי הקיום שלה, אם לא תקושי מרץ ויזומת מ"י מדת כדי לדעת כיצד קרה הדבר. השואה בעצמה — שונאינו הכריזו עליה במשך שלושה דורות, הכריזו בפומבי בריש גלי ואנחנו לא שמנו לב. כיצד קרה הדבר? בודאי, היו בנו אנשים, שהזכירו גם הם במשך דורות אלה, ואנשים כאלה היו לא רק בתוכנו, אלא גם בקרב העמים היו כאלה שהזכירו אותנו על מה שעתידי להיות. וכיצד קרה הדבר שלא שמענו, שלא הבינונו כיצד קויה הדבר, שקצב השנאה, האיבה ותכוננו ההרג היה כל-כך מהיר, בעוד שקצב המרד היהודי, קצב

ציום ושל לוחמי המחתרת שחירפו נפשם במערכות הקרב נגד היריר הנאצי. ועלינו להקים "י"ד ושם" למסכת הגבורה של כל צעורי הגיטאות שנלחמו אחרונים על כבוד עמם. וגם כאן עלינו לסדר מערכת של פנקסי הלוחמים, המורדים, אנשי המח"ת ותה ופעולותיהם.

ברור שעבודה גדולה כזאת מוכרכת להיות מסועפת ומ"סינפתי. ראשית כל יש לאסוף ולכנס את כל הידיעות, הרשימות והזכרונות. תפקידו הראשון של "י"ד ושם" יהיה איפוא — לאסוף למילדת את זכרם של כל אלה מבני העם היהודי, שנהרגו, הומתו והושמדו; לרשום את שמותיהם של האישים, לסדר את רשימות הקהילות והישובים, את רשימת המוסדות וכיוצא באלה. זה ייעשה גם עליידי עבודת מחקר וגם עליידי אסוף וכינוס רב. כל החומר הרב הזה ייסוד בפנקסים: פנקסי קה"י לית, פנקסי משפחות, פנקסי ישובים, פנקסי מוסדות וכיוצא בהם.

לפי הצעת החוק מוסמך "י"ד ושם" להקים מפעלי זכרון ביזמתו ובהנהלתו, בין הדברים הראשונים העיקריים של מפ"ע על הזכרון יוקם ארכיון גדול, שבו יאספו כל התעודות, כל המסמכים, הרשימות והזכרונות, כל מה שנכתב ופורסם על השיאה. זה יהיה היכל שבו יישמרו הרשימות של כל השמות, כל הפנקסים. במפעל זה תשילב גם הקמתו של הארכיון הכללי לתולדות ישראל, שבו יהא שמור לא רק כל הנוגע לחורבן של הקהילות (זה יהיה בארכיון השואה), כי אם כל מה שנשארו לנו מחיי היהודים ויצירתם בתפוצות, למען דעת מה החריבו ומה הרסו.

יש עוד סמכות אחת שהוצעה בחוק, שמבחינה מסויימת טעונה הבהרה והסברה ניספת. והיא — הסמכות של "י"ד ושם" להעניק "אזרחות זכרון" לבני העם היהודי שהושמדו בימי השואה. מה משמעותו של מושג זה? הייתי אומר שזהו מושג ישראלי עתיק, המושג של "וייאסף אל עמיו". אזרחות הזכרון תהיה בבחינת ביטוי משפטי למושג, נאסף אל עמיו". כי בעצם מה היתה הכוונה הטמאה של הרוצחים? למחות את שם ישראל, לכולתם ולפזר את אפרם, למחות את שמם וזכרם, אבל אגחנו — העם כולו, הארץ המדינה — מקבלת אותם כאזרחיה, אוספת אותם כאזרחיה, אוספת אותם אליה. אזרחות זכרון זו מסמלת את השיבה, את ה"י"ד", את המקום שלהם.

נסיבות השואה, הנדירות היהודית והניתוק מן העולם ומן השכנים נותנים תוקף מיוחד, מוסרי ואנושי, לאזרחות זכרון זו. כיצד ייעשה הדבר? "י"ד ושם" יעניק אזרחות זכרון לכל אחד ואחד מן הקרבנות, אשר שמותיהם יוגשו לרשות הזכרון עליידי בני המשפחה, בני הקהילה, מוסדות וארגונים. הנהלת "י"ד ושם" תהא מוסמכת לקבוע תקנות לסדרי הענקת אזרחות זכרון, כדי לשוות לה צרה אינדיבידואלית. אין הענקה זו קשורה בתמורה כל שהיא. ישראל הוא שם המדינה, אבל היא גם שם העם. אגחנו הננו יורש ישראל, יורשי כל הדורות, ובני העם שנטבחו ונרצחו בצורה כזו, אשר שמי ארץ מגוריהם היו להם שמי נחוצה, ואשר אפילו לא תמיד אדמתם נתנה להם מנוחה אחרונה, רשאים, זכאים, אחרי מותם, לתבוע — והם תובעים — את זכותם להיאסף אל עמם לאחר מותם. ואל יביאו כפלתלים מן השיגרה הפורמאלית של מושגים רגילים. מי שניגש לדון על דברים שנשנים באימתם ובהודם באמות" כידה של שיגרה, עלינו להגיד לו: של נעליך מעל רגליך! אשר לאגרה. המדובר הוא על האפשרות שתניתן ליחיד, למשפחה, למוסד או לארגון, לבקש תעודת אישור על הענקת אזרחות זכרון לכלולים ברשימת קרבנות השואה שהוגשה

צעים שיידרשו למפעל זה הם גדולים, רבים, הממשלה בעצמה לא תוכל לכסות אותם מתקציבה, ומשום כך הוכנס בסעיף מיוחד, שמסמכיותיה של "יד ושם" לגייס, באישור הממ"שלה, כספים ואמצעים אחרים.

המוסדות המנהלים של "יד ושם" יהיו מועצה והנהלה, ומקומם יהיה בירושלים. בתקנות ייקבעו פרטים על הנהלתו וסדריו של מפעל זה וגם על דרך הכנת התקציב.

כנסת נכבדה. איני יודע אם הצלחתי להביא לפניכם בצור"רה משכנעת את הנימוקים לחשיבותו של החוק, לחשיבותו הלאומית והמורסרית. אני מציע להעביר את החוק לוועדת החינוך והתרבות ולוועדת החוקה, חוק ומשפט לדין משותף, ואני מקווה שהקריאה השניה תחוש, החוק יאושר בהקדם וה"מפעל יקום במהרה.

אני מרשה לעצמי רק להביע משאלה, שהחייכוחים על החוק יהיו בתכנם ובדמותם ראויים לא רק לחשיבות הענין, אלא גם לייחוד שבו, יהיו ראויים להתייחדות נציגי העם במדינת ישראל עם זכרם של המוני ישראל, אשר קצת מהרגשותיהם ניסיתי להביא בקטעים מאותם כתבים שנכתבו עלידיהם בה"יותם על הגרדום, בעצם תהליכי השמדתם. טוב יהיה אם זכור נזכור, שדברינו גם הם יוחקו בספר לזכרון לדור אחרון.

הי"ד ב. מינץ :

חברי הכנסת. אחרי דברים אלה נדמה לי שלא נשאר בנו הכוח לדון על פרטי החוק. הוויכוח על החוק "זכרון השואה והגבורה" יתקיים בשבוע הבא. אני נועל את הישיבה. הישיבה הבאה מחר בשעה 11.00 לסני הצהירים.

זהתכוננות ועצם כושר העמידה על הנפש — היה כל כך אטי. ובחודאי שעלינו גם להציב ציון ולאסוף את כל העדויות על האורות מאופל, על אותם האנשים שידעו גם לעזור, מתוך סיכון, לנצורים, לנמלטים, לנלחמים; לכל אלה החוגים המעי"טים, אשר ידעו לשמור על צלם האלוהים בדרך חושך זה, שה"צילו, נתנו חסות ומחסה ועד לגברים, נשים וילדים. ראויים הם לעמוד על הברכה. וראויים הם שישראל תשמור את שמם לדורות. ראויים הם להוקרה מיוחדת, כי הם קיימו בלבנו את האמונה באדם בכלל, את ה"אף-על-פי-כן" האנושי הגדול, שהוא יסוד הכרחי לבטחוננו של כל אדם וכל עם. זהו זכרון ה"גבור"רה.

אמרו הקדמונים: "ישראל עוים שבאומות". על אמיתותה של דעה זו אדם עומד, לא יכול שלא לעמוד, אם הוא סוקר בעיון את כל הספרות על המאבק היום-יומי של כל אדם מישראל עם מנגנון ההשמדה, ההשפלה והכליון אשר אורגן ותוכנן במחשכים, במסתרים, והופעל נגד המונים כלואים, מנותקים, בוזים, מפוחדים, מורעבים ומושפלים. יש בעיון ובחקר אותו מאבק של המונים על דמותם האנושית להעלות ממעמקים את כוחות היסוד שבהוייה היהודית. חקר זה יכול להיות מעין לא-אכזב לשאיבת כוחות עצומים שיש בנו, שיע"מדו לנו במאבקים המרובים והקשים שעוד נכונים לנו בעתיד. ועוד כמה מלים על הסעיפים הטכניים, המעשיים, של החוק.

ההוצאות הראשונות ליסודה של רשות הזכרון הוכנסו בתקציב משרד החינוך והתרבות. אלה הם סכומים זעירים ומ"צומצמים לארגון ראשון, לפעולות יסוד. אולם ברור, שהאמ"י